

Párizs keleti partnereiről a két világháború között

Franciaország az első világháború végén arra kényszerült, hogy új szövetségi rendszert építsen ki, mivel az első világháború előtti Németországot ellensúlyozó hatalmi szisztémája szétesett. Az oroszországi változások miatt a francia-orosz szövetséget nem lehetett helyreállítani, ezért arra kényszerült, hogy az új közép- és kelet-európai országokkal keresse a kapcsolatot. Egy korábbi tanulmányunkban már bemutattuk, hogyan kötött Párizs szövetséget Belgiummal és Lengyelországgal,¹ s itt már felvetettük, hogy vajon a francia diplomácia érzékelte-e, hogy ezek az államok Oroszország nélkül nem lehetnek hatékony ellensúlyai Németországnak. Ráadásul a bolsevikokkal szemben a cordon sanitaire szerepét is be kellett tölteniük. Jelen munkánkban megmutatjuk a szövetség szervezésének további lépéseit, s azt is, hogy milyen kérdőjelek rajzolódtak az új partnerekről a francia diplomácia számára.

Az 1920-1921-ben létrejött kisantant² első ránézésre erős láncszemnek tűnt, hiszen a közép-kelet-európai régióban a francia érdekeltségű államokat fogta egybe. Az indulásnál azonban a kisantantnak franciaellenes éle volt amiatt, hogy Párizs a dunai konföderációs terv keretében megbékíteni és konszolidálni akarta a versailles-i Közép-Európát. Millerand ezért a francia dunai politika központjává Budapestet akarta tenni.³ E politikával szemben lépett fel Beneš, aki 1920. augusztus 14-én Belgrádba utazott, s másnap aláírták a kisantant magvát képező csehszlovák-jugoszláv védelmi egyezményt Magyarország esetleges támadásával szemben.⁴ A konvenció két évre szól, s a trianoni béke

¹ MAJOROS István: *Az ellensúly keresése. A francia szövetségi politika kezdeti lépései az 1920-as évek elején*, IN: SZÉKELY Gábor (szerk.): *Megismerhető világtörténelem*. Zsigmond László születésének 100. évfordulójára, Volos Kiadó, ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, 2007. 131-139.

² A Pesti Hírlap egy 1920 áprilisában megjelent cikke Apró-Antant-nak nevezte a párizsi békekonzferencián együttműködő Csehszlovákiát, Jugoszláviát és Romániát. ÁDÁM Magda: *A kisantant (1920-1938)*, Kossuth, Budapest 1981. (ÁDÁM 1981) 5.

³ ÁDÁM Magda: *A kisantant és Európa 1920-1929*, Akadémiai, Budapest 1989. (ÁDÁM 1989) 40-43.

⁴ Uo. 76-77. Beneš törekvéseiben az is szerepet játszott, hogy Magyarország a lengyel-szovjet háború idején felajánlotta szolgálatait a lengyeleknek, s ezt Prágát nyugtalanította, mivel Lengyelországba Kárpátalján át vezetett az út. Archives du Ministère des Affaires étrangères, Paris (MAE) Europe 1918-1940. Pologne vol. 130. ff.250-253. Paris, 14 janvier 1921. Az előbbi dokumentumot publikálta: *Documents d'archives français sur l'histoire du bassin des Carpates 1918-1932*. Rédacteur en chef de la série: Magda ÁDÁM. Volume III. juillet 1920 - décembre 1921. Ce volume a été réalisé sous la direction de Magda ÁDÁM, avec la collaboration de Katalin LITVÁN, avec la participation de György LITVÁN, István MAJOROS et Mária ORMOS. Akadémiai Kiadó, Budapest, Institut des Sciences Historiques de l'Académie Hongroise des Sciences, 1999. (DAFHBC) vol. III. 182. dok. és SANDU, Traian: *La Grande Roumanie alliée de la France. Une péripétie diplomatique des Années Folles?(1919-1933)*, L'Harmattan, Paris 1999. 37. dok. Mindkét kötet a MAE Europe 1918-1940. Tchecoslovaquie vol. 65. ff. 182-185.

fenntartását hangsúlyozta. Nem véletlen, hogy a csehszlovák külpolitika Belgrádban talált először partnerre, mivel Pašić és a szerb radikálisok attól tartottak, hogy a franciák dunai konföderációs terve Bécs, illetve Budapest felé vonja a szlovénokat és a horvátokat, s így Franciaország szétszedi az általa is támogatott délszláv államot.⁵ Beneš az aláírás után Bukarestbe utazott, Románia azonban 1920-ban még nem csatlakozott a kisantanthoz. Take Ionescu román külügyminiszter csupán szóbeli megegyezésre volt hajlandó, melyben a csehszlovák, jugoszláv vagy a román felet ért magyar támadás esetén ígért katonai segítséget. Egy Lengyelország és Szovjet-Oroszország közti harcban pedig Románia és Csehszlovákia egyaránt semleges magatartást ígért. A román tartózkodás magyarázata: a kormány megosztott volt, s Avarescu tábornok, miniszterelnök, nem fogta fel egy ilyen szerződés jelentőségét. Ráadásul a Bánát miatt szerb-román ellentétek voltak, s Románia Bulgária és Szovjet-Oroszország ellen is garanciákat akart. Take Ionescu ezért indítványozta Görögország és Lengyelország részvételét is, ráadásul a kisantant így nagyantantá alakítható, amely Közép-Európát és a Balkánt egy franciabarát blokkba szervezi.⁶ A román külügyminiszter úgy vélte, ez a bővítés Párizsnak is megfelel, mivel Prága és Varsó integrálása egy németellenes együttműködéshez vezet. Görögország belépése pedig biztosítaná Szaloniki ellenőrzését, ahonnan a Közép-Európának szánt francia szállításokat vasúton lehetne lebonyolítani. A kibővített tervvel a román diplomáciának az volt a célja, hogy olyan rendszerhez szerezzen francia támogatást, amellyel Románia valamennyi új határát (a magyart, a bolgárt és az orosz) le tudja fedni.⁷ A francia kormány nem örült a tervezett társulásnak, ezért Millerand 1920. augusztus 24-én körtáviratában fogalmazta meg a kormány álláspontját. „...Lengyelországnak vagy Görögországnak a tervezett kombinációhoz való csatlakozása azzal fenyegethet, hogy elősegíti Közép-Európa két táborra bomlását, s így növeli a konfliktusveszélyt.”⁸ Párizs fellépésében az játszhatott szerepet, hogy Beneš diplomáciája az un. minimális konföderációs tervet,⁹ tehát a magyar-lengyel-román blokkot veszélyeztette akkor, amikor a lengyel-szovjet háború még nem ért véget, s e hármas tömörülés

jelzetű iratot közli. A jelzett dokumentum Lazare de Montille, nagykövetségi tanácsos jegyzéke a kisantanttól. S bár Ádám Magda a csehszlovák-jugoszláv egyezmény dátumául augusztus 14-ét jelöli meg, mi a dokumentumban előforduló augusztus 15-ét használjuk.

⁵ GRUMEL-JACQUIGNON, François: *La Yougoslavie dans la stratégie française de l'entre-deux-Guerres (1918-1935). Aux origines du mythe serbe en France*, Peter Lang, Bern 1999. 143-144.

⁶ Take Ionescu ezt a tervet már 1918 decemberében megfogalmazta, de elbukott a csehek és a lengyelek, valamint a szerb-román ellentétek miatt a Bánát kérdésében. GRUMEL-JACQUIGNON: 140. 145.

⁷ SANDU, Traian: *La Roumanie et l'impossible articulation d'un système de sécurité français en Europe centre-orientale, (septembre 1920-décembre 1921)*, Guerres mondiales et conflits contemporains, septembre 1999. (SANDU septembre 1999): 54.

⁸ ÁDÁM (1989): 78. DAFHBC vol. III. 66. dok. SANDU: 34. dok.

⁹ Párizsban egy maximális terv is létezett a dunai államok egyesítésére, amely öt állam, Ausztria, Magyarország, Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia egyesítését vette tervbe. ÁDÁM (1989): 40.

annak szovjetellenes éle miatt fontos volt a francia politikának. Az is nyugtalanító volt, hogy ezt a blokkot az angol és az olasz külpolitika Párizs ellen használhatta fel. A kisantant megalakítását London valóban támogatta, s nem csupán azért, mert a béke biztosítékát látta benne, hanem azért is, hogy ellensúlyozza a francia és az olasz törekvéseket a térségben.¹⁰ Róma, bár az elején kisantantellenes volt, mégis titkos egyezményt kötött Rapallóban 1920. november 12-én a Szerb-Horvát-Szlovén Királysággal. Ezt a egyezményt Párizs támogatta, s Leygues francia miniszterelnök november 13-i táviratban gratulált Vesnićnek a rapallói szerződéshez. Az olasz diplomácia Belgráddal együtt a szerződésben is megfogalmazva arra törekedett, hogy konszolidálja a Saint-Germain-i és a trianoni békeszerződés által kialakult helyzetet a Duna-medencéjében. Vesnić, szerb miniszterelnök szerint Rapallóban „*Olaszország belépett a kisantantba*”,¹¹ s ezt erősítette az, hogy Róma Prágával is hasonló szerződésre törekedett, amely Sforza és Beneš megállapodásával létre is jött 1921-ben. Ez jelezte, hogy Olaszország a dunai régiót saját ellenőrzése alá akarja vonni.¹² Párizs számára előbbieik fenyegető jelzések voltak, melyhez jött a sajtó és az ellenzék támadása a Magyarországra alapozott dunai törekvések miatt. A francia politikában már 1920 szeptemberében látható volt a változás. Take Ionescu szerint Millerand az Aix-les-Bains-i találkozó során el volt ragadtatva az ötös szövetség tervétől.¹³ Az igazi változást azonban az hozta, hogy 1920 szeptemberében Millerand köztársasági elnök lett, a Quai d'Orsay főtitkári posztján pedig a dunai politikát támogató Paléologue-ot a csehek és a románok barátja, Berthelot váltotta fel. Az új főtitkár támogatta Beneš politikáját, s elfogadta a románok álláspontját is. S bár Barthou, a képviselőház külügyi bizottságának elnöke azt hangsúlyozta, hogy az ötös antant a követendő, Berthelot a román tervből csupán Lengyelországot tartotta meg, javasolva, hogy Varsót is be kell vonni a közép-európai blokkba.¹⁴ Egy 1921 februári 4-i távirat¹⁵ szerint Berthelot már egyértelműen nyilatkozott a kisantanttal kapcsolatban, hangsúlyozva, hogy a francia politika támogatja ezt a tömörülést, s mindjárt hozzátette: „...*anélkül, hogy állandó ellenségeskedést hirdetne Magyarországgal szemben, Franciaország elítél mindenféle szövetségi próbálkozást Magyarországgal*”. Alig két hónappal e nyilatkozatot követően, a francia diplomácia mégis elbizonytalanodott, illetve kétértelmű magatartást tanúsított Károly, volt osztrák császár és magyar király, restaurációs kísérletében. Ezzel keresztelte a Beneš-i politikát, melynek célja éppen az volt, hogy megakadályozza

¹⁰ Uo. 79-80.

¹¹ GRUMEL-JACQUIGNON: 153.

¹² ÁDÁM (1989): 80. MAE Europe 1918-1940. Pologne vol. 130. ff.250-253. DAFHBC vol. III. 182. dok. és SANDU: 37. dok. GRUMEL-JACQUIGNON: 154.

¹³ SANDU (septembre 1999): 55.

¹⁴ GRUMEL-JACQUIGNON: 146. Barthou és Berthelot között csak látszólagos a véleménykülönbség, mivel Görögország és Románia között egy szóbeli egyezményen alapuló antant létrejött, amelyről azonban a Quai d'Orsay-nak nem voltak pontos információi.

¹⁵ SANDU: 38. dok. Ghica, párizsi román követ Ionescu külügyminiszternek.

lyozza a Habsburgok hatalmának visszaállítását. Ugyanakkor Párizs ezzel hozzájárult a kisantant végleges megalakulásához. Úgy tűnt, Briand, francia miniszterelnök s több neves személyiség, mint Franchet d'Esperey és Lyautey tábornokok, Maurras, Paléologue, s maga Berthelot is kedvezően viszonyulnak Károly törekvéseihez. A magyarázatot Berthelot adja meg: „*Franciaország speciális érdeke nem a Habsburg dinastiának, hanem speciel Károly királynak visszatérésével a magyar trónra szorosan összefügg, mert ily módon Ausztriában is lehetségessé válna egy restauráció, s ezáltal megakadályoztatnék Ausztriának Németországhoz való csatlakozása*”.¹⁶ Ami azonban Párizsnak jó lett volna, egyáltalán nem felelt meg Prágának, Belgrádnak és Bukarestnek, hogy csak a Franciaország érdekeltségi körébe tartozókat említsük. S hogy miért ítélték veszélyesnek a szomszédos országok a trónfoglalási kísérletet? Sem a trianoni, sem a Saint-Germain-i szerződés nem rendelkezett a Habsburg-házról. S mivel Károly nem írta alá a trianoni békét, így uralkodói jogait érvényesnek tekinthette az 1914 előtti területekre, amelyek azonban már a csehszlovák, a román és a délszláv államhoz tartoztak. Különösen Prága és Belgrád volt nyugtalan, mivel Horvátországban és Szlovákiában sok híve volt Károlynak.

A restaurációs kísérlet hatására a Prága-Belgrád-Bukarest háromszögben a szolidaritás felerősödött, s 1921. április elején Take Ionescu felajánlotta Benešnek, hogy kész a csehszlovák-jugoszláv egyezményhez hasonló katonai és szövetségi szerződés megkötésére Prágával.¹⁷ A csehszlovák-román védelmi szerződés aláírására április 24-én Bukarestben került sor, majd június 7-én Belgrádban román-jugoszláv egyezmény született. Mindkét megegyezésben közös az, hogy védelmet ígérnek egymásnak a Magyarország részéről ért nem provokált támadás esetére. A román-jugoszláv egyezmény a védelmet Bulgária által indított támadásra is kiterjeszti.¹⁸ Ezzel a három kétoldalú egyezménnyel teljessé vált a kisantant, melynek létrehozásában Franciaországnak nem volt szerepe.¹⁹ S ha az eredeti célkitűzést nézzük, miszerint a francia diplomácia a győztesek és a vesztesek egyesítésére törekedett a Duna medencéjében, akkor ez a politika vereséget szenvedett, s a Magyarország elszigetelésére törekvő Beneš-i diplomácia győzött.²⁰ Ennek ellenére Berthelot támogatásáról biztosította a tömörülést, s a francia képviselőház 1921. június 7-én 478:74 arányban ratifikálta a trianoni szerződést, Briand pedig az ekkor tartott beszédében igen kedvezően szólt az un. „*kis szövetségesekről*”.²¹ Valami nyereséget a francia diplomácia elkönnyvelhetett azzal, hogy 1921. július 2-án román-csehszlovák katonai egyezményt írtak alá, amely bár védelmi szövetség volt Magyarországgal

¹⁶ ORMOS, Mária: „*Soha amíg élek!*” *Az utolsó koronás Habsburg puccskísérletei 1921-ben*, Pannónia Könyvek, Pécs 1990. (ORMOS 1990): 48.

¹⁷ DAFHBC vol. III.232. dok. Couget prágai francia követ Briand-nak. Prága, 1921. április 7.

¹⁸ HALMOSY, Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918-1945*. Budapest 1966. 153-155.

¹⁹ SANDU (septembre 1999): 63.

²⁰ GRUMEL-JACQUIGNON: 147.

²¹ SANDU (septembre 1999): 65.

szemben, a francia biztonságot közvetett módon azzal szolgálta, hogy orosz agresszió esetén Prága logisztikai és hadianyag támogatását irányozta elő Romániának.²² Pozitívum volt az is, hogy sikerült rábírnunk Varsót, közeledjen Prágához. Take Ionescu s Philippe Berthelot rendszeresen győzködte a lengyel vezetést a Prágával való megegyezés fontosságáról. Sapieha azonban ezt a lengyelek neheztelése miatt lehetetlennek tartotta, mivel a legnagyobb veszély, a lengyel-szovjet háború idején a csehszlovák kormány nem engedte át a Lengyelországba irányuló hadiszállítmányokat. Berthelot azonban felhívta a herceg figyelmét, hogy Lengyelország ne csupán a saját, hanem a szövetségesek, s mindenekelőtt Franciaország általános érdekeit is vegye figyelembe. Lengyelországnak a kettős pajzs szerepét kell betöltenie Oroszország és Németország ellen. S ezt csak úgy tudja megvalósítani, ha a csehek, a lengyelek és a románok szilárd frontot alkotnak keleten.²³ Áttörést végül az hozott, hogy 1921. június 21-én Konstanty Skirmunt, egy hivatásos diplomata lett a lengyel külügyminiszter, aki már augusztus elején a diplomáciai képviselőknek küldött instrukciójában a lengyel-csehszlovák egyezmény megkötésének szükségességét hangsúlyozta. A közeledést segítette Witos miniszterelnök azzal, hogy beszüntette a független Szlovákia ideiglenes kormányaként működő krakkói szlovák bizottság tevékenységét. A lengyel-csehszlovák egyezményt végül 1921. november 6-án írta alá Skirmunt és Beneš.²⁴ A szerződő felek háború esetén kölcsönös semlegességet garantáltak, s a fegyverek szabad átszállítását. A vitás területi kérdések rendezésére egy vegyes bizottság létrehozását irányozták elő. Prága támogatást ígért Varsónak a kelet-galíciai kérdésben, ennek fejében Varsó elkötelezte magát abban, hogy nem ismeri el a Habsburgok visszatérését Magyarországra. Ez a megállapodás nem az volt, melyet Take Ionescu tervezett, s nem is egy katonai együttműködés, amelyet Párizs szeretett volna.²⁵ A két ország közti egyezmény azonban megszületett. Az egyezményhez olyan mozzanatok is kapcsolódtak, amelyek a jövőre nézve nem voltak biztatóak. A Skirmunt-Beneš egyezmény előírta például a mintegy 2.500 lakosú Jaworzyna sorsának rendezését. A nagykövetek konferenciája 1922-ben a falut 400 lakosával a lengyeleknek ítélte, a többit a cseheknek. A cseh jobboldal ezt nem fogadta el, s megbuktatta a Beneš vezette kormányt. A települést a Népszövetség végül 1924 márciusában Csehszlovákiának adta. A Skirmunt-Beneš egyezményt egyébként a lengyel parlament nem ratifikálta, a francia kormány pedig Jaworzyna és Teschen ügyében egyaránt Prágát támogatta. Hosszabb távon Skirmunt nem akart belépni a kisantantba. Lasocki bécsi lengyel követnek 1922 januárjában írt levelében ezt azzal magyarázza, hogy nem akarja Len-

²² Uo. 66.

²³ MAE Europe 1918-1940. Pologne vol. 72. ff. 8-26. 10 février 1921. Conversation entre le Prince Sapieha et M. Berthelot.

²⁴ Az egyezményt a lengyel parlament nem ratifikálta.

²⁵ ROLLET, Henry: *La Pologne au XXe siècle*, A. Pedone, Paris 1984. 186-187. ÁDÁM (1989): 112-113.

gyelországot a közép-európai országok nívójára süllyeszteni azzal, hogy belekeveredik a régió partikuláris konfliktusaiba. Mindez nem zárja ki azt, hogy Varsó a kisantant egyes államaival külön-külön aktív kapcsolatokat ápoljon. Példa erre a Romániával aláírt politikai és katonai szövetség vagy a Csehszlovákiával kötött politikai egyezmény. A kisantantba való lengyel belépés, mint lehetőség, megosztotta a tömörülés tagjait. Míg Bukarest és Belgrád a szövetség kiterjesztését támogatta 1922 februárjában, addig Beneš ellenezte, arra hivatkozva, hogy Varsó egy oroszellenes politikába rántaná Csehszlovákiát. Mindezek ellenére a genovai konferencián a négy ország eredményesen együttműködött, s megakadályozták, hogy Lloyd George napirendre tűzze Vilna és Kis-Lengyelország keleti részének kérdését. Prága még Felső-Szilézia ügyében is támogatta Varsót.²⁶

Párizs számára a kisantant ellentmondásos tömörülés volt. Magyarországgal szembeni elkötelezettsége csak nagyon közvetett módon szolgálta a franciák számára fontos Németországot ellensúlyozó politikát. Az a tény viszont, hogy a tömörülés tagjai csak Párizstól várhattak támogatást a versailles-i rendszer revideálására törekvő hatalmakkal szemben, érdekközösséget jelentett. Ha megnézzük a francia diplomácia szövetségépítési törekvéseit 1920-1921-ben, már levonható néhány olyan tanulság, amely jelzi azokat a nehézségeket, amelyekre a francia diplomácia a további lépéseknél számíthatott.

A biztonságot szolgáló közvetlen és közvetett egyezmények során a francia vezetés tapasztalhatta az egyeztetésekkel járó nehézségeket. A szövetségként számításba jövő országok a maguk biztonságát nem mindig úgy akarták megvalósítani, ahogy Párizsban, s emiatt akár szembe is fordultak a francia törekvésekkel. S mivel sok pont között kellett egyeztetni, akaratlanul is előfordult, hogy az egyik állammal kötött egyezmény a másik ugyancsak francia érdekelt-ségű félben bizalmatlanságot szült.

A francia-lengyel egyezmény ha nem is bizalmatlanságot, de bizonyos félelmet okozott Brüsszelnek, melyet van der Burch gróf, a Nemzeti Politikai Bizottság (Comité de Politique Nationale) egyik befolyásos tagja fogalmazott meg a szervezet lapjában a *La Politique*-ban.²⁷ A gróf kérdéseket tesz fel. Azt például, hogy a francia-lengyel katonai szövetség miatt Franciaország képes lesz-e teljesíteni a Belgiummal szemben vállalt kötelezettségeit. S ha Belgium éppen akkor keveredik valamilyen konfliktusba, amikor Franciaország és Lengyelország, Párizs vajon feláldozza-e Belgiumot? Félelmek a lengyel félben is

²⁶ MICHEL, Bernard: *La Petite Entente et la sécurité en Europe centrale en 1922*. IN: *Une occasion manquée? 1922; La reconstruction de l'Europe*. Actes du colloque tenu à Florence, 1-3 octobre 1992. Publié sous la direction de Marta PETRICIOLI avec la collaboration de Massimiliano GUDERZO, Peter Lang, Éditions scientifiques européennes 1995. 374-375. ROLLET: 188.

²⁷ A Comité de Politique Nationale még a háború során jött létre, s bár kevés tagja volt, befolyását nem lehet tagadni. Szoros kapcsolatban állt a francia Ligue des Patriotes-tal, s befolyása volt a belga kormányra is. MAE Europe 1918-1940. Pologne vol. 132. ff. 13-15. N° 314. Margerie, brüsszeli francia nagykövet Briand miniszterlenöknek. Buxelles, 9 mars 1921.

voltak. Rollet szerint ez megfigyelhető a katonai szolgálattal kapcsolatban, mivel a francia-lengyel katonai egyezmény a francia fél részére nem írt elő a lengyelhez hasonló kötelezettséget. Így amikor 1928-ban a franciák az egy éves katonai szolgálatra, s ezzel egy defenzív stratégiára tértek át, a katonai konvenció sokat veszített jelentőségéből a lengyelek számára. Hasonló figyelhető meg pénzügyi kérdéseknél is. A szerződésben előírt 400 millió frank kölcsönt csak 1924 és 1926 között kapta meg Varsó. Aztán a szövetségi szerződés érvénybe lépésének a kereskedelmi szerződés aláírása volt a feltétele. A lengyelek emiatt úgy érezhették, hogy a szövetséget a francia magánérdekek előtti kapitulációval kellett megvásárolniuk. A Schramm-Bulhak szerzőpáros ezért joggal hivatkozik Jozef Kukulára, aki szerint a Lengyelországgal kötött szövetség a francia ipari és pénzügyi körök nagy sikere volt. Soutou maga is elismeri, hogy a francia diplomácia, bár a lengyelekkel való kapcsolatot első helyre helyezte, gyarorsai érdekében a lengyel gazdaság korlátozását kérte. Ez nem azt jelentette, hogy Párizs a külpolitikát a gazdaságnak rendelte alá. Az előbbinek primátusa volt.²⁸

Pénzügyi, gazdasági kérdésekben a francia félnek is voltak fenntartásai, sőt sérelmei Varsóval szemben. Amikor 1921 február elején Piłsudski Párizsba látogatott, a francia sajtó bőségesen foglalkozott a Napóleon-kori legendás és az aktuális Lengyelországgal. Az utóbbit illetően az *Ère Nouvelle* február 5-i száma megjegyezte, hogy a francia-lengyel szövetség súlyos pénzügyi terhet jelent a franciáknak, s ez csak növekedni fog. „*Franciaország, a vasfazék, az agyagfazékkal társul, s ha mondhatom ezt, egy nagyképű agyagfazékkal.*”- teszi hozzá a lap. A Paris Midi január 31-én szoros kapcsolatokról ír a két ország között, de a lap az örültségnek tartott rigai béke miatt bírálja a lengyeleket. Az Action Française szerint a lengyel szövetség csak akkor hasznos, ha nem jelent terhet.²⁹ Lefèvre-Pontalis, bécsi követ aztán a sértő eseteket is összegyűjtötte az 1923. május 29-i jegyzékében.³⁰ Leírja, hogy az 1921. március 3-i lengyel-román egyezményről Sapiha csak fővonalakban tájékoztatta Panafieu varsói francia követet, miután visszatért a román fővárosból. A katonai záradékokkal kapcsolatos pontosításokat pedig csak a bukaresti francia katonai attasétól tudta megszerezni. Az 1922 szeptemberi román-lengyel katonai konvencióról Narutowitz külügyminiszter általánosságokat mondott Panafieu-nek, s a szerződés szövegét a bukaresti francia követség küldte el Párizsnak. Még Pétin tábornok, bukaresti francia katonai attasé is csak határozott fellépésre tudta megszerezni a román vezérkartól, s ez amiatt volt, hogy a lengyel katonai delegáció tagjai ragaszkodtak ahhoz, hogy a szöveget senkivel ne közöljék. S míg a román oldal nem hanyagolta el a tájékoztatást, addig a lengyel fél mindent meg-

²⁸ ROLLET: 183-185. SCHRAMM, Thomasz - BULHAK, Henryk: *La France et la Pologne 1920-1922. Relations bilatérales ou partie d'un système européen de sécurité? Guerres mondiales et conflits contemporains*, 1999 septembre, 47.

²⁹ MAE Europe 1918-1940. Pologne vol. 131. ff. 99-102. 5 février 1921.

³⁰ MAE Europe 1918-1940. Pologne vol. 74. ff. 6-9. Note sur les échanges de vue et les accords de la Pologne avec les États de la Petite Entente et de l'Entente Baltique.

tett azért, hogy a francia katonai attasét kizárja a lengyel-román tárgyalásokból. A bécsi francia követ Piltz prágai lengyel követtel azonban elégedett volt, mert az 1921 szeptemberi, Beneš-sel Mariánske Lazněban történt találkozásjáról s az ott aláírt ideiglenes egyezményről informálta a francia kormányt és képviselőit. A novemberi Skirmunt-Beneš egyezményről azonban a lengyel kormány semmi tájékoztatást nem adott. Párízst ezt Couget, prágai követtől kapta meg, akit Piltz és Beneš tájékoztatott. Lefèvre-Pontalis azt is felrótta Varsónak, hogy az 1922 márciusi belgrádi kisantant tanácskozásról sem közölt semmit, jöllehet itt készítették elő a genovai konferenciával kapcsolatos feladatokat. Genovában pedig a lengyel, a csehszlovák, a román és a jugoszláv küldöttek egy katonai egyezmény alapjairól tárgyaltak, az erről szóló értesítést azonban Barrère, a genovai francia delegáció tagja küldte el Párízsnak. Lefèvre-Pontalis nem hiúsági kérdést csinálva gyűjtötte össze ezeket az eseteket, hanem a lengyel-francia politikai egyezményre hivatkozva. A 4. pont ugyanis kimondja: „*A két kormány kötelezi magát, hogy minden olyan új egyezmény megkötése előtt, amely a közép- és kelet-európai politikájukat érinti, egymással tanácskozni fognak*”.³¹ E kötelezettségének a lengyel fél nem, vagy nem teljesen tett eleget. E hiányosság s a megjegyzések nem stratégiai jelentőségűek. Azt azonban mutatják, hogy Varsó esetében már a húszas évek elején érezhető volt valami különállás. S ez lehetett az egyenrangúság kifejezése vagy a Párízstól elszenvedett sérelmek jelzése, visszaadása.

A francia-lengyel politikai és katonai egyezmény után a francia diplomácia az előbb jelzett ellentmondások ellenére is folytatta a hagyományos szövetségi kapcsolatok építését, arra törekedve, hogy a kisantant államaival is a francia-lengyelhez hasonló megegyezésekre jusson. Elsőként Csehszlovákiával írt alá szövetségi egyezményt 1924. január 25-én, melyben a felek vállalták, hogy a biztonságukat veszélyeztető kérdésekben egyöntetűen fognak eljárni.³² Az egyezmény konzultatív paktum, katonai elkötelezettség nélkül. A szerződéshez kapcsolódó magyarázó levelek csupán a vezérkarok együttműködését irányozzák elő. 1925. október 16-án Locarnóban aztán újabb kölcsönös garanciális szerződést írt alá Franciaország Csehszlovákiával és Lengyelországgal is, melyben a felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy kölcsönösen segítik egymást, ha valamelyiküket nem provokált német támadás éri. A következő esztendőben, 1926. június 10-én írták alá a francia-román szerződést, majd 1927. november 11-én a már 1926 márciusában parafált francia-jugoszláv egyezményt kötötték meg Párízsbán.³³ Mindkét egyezmény barátsági szerződés,

³¹ HALMOSY: 160.

³² HALMOSY: 204-206. ÁDÁM (1989): 167. ALLAIN, Jean-Claude: *Les accords politiques et militaires de la France en Europe centrale et la sécurité collective dans les années vingt*, IN: VRAIN, Cécile - HAMARD, Bruno (sous la direction de): *La sécurité collective en Europe au XXe siècle*. Actes de la conférence de Pécs, Université Janus Pannonius, 16 février 1999. University Press Pécs, 1999. 10-11.

³³ HALMOSY: 255-258. 265-268. DAFHBC vol. IV. 286. dok. 394. dok.

melyben lemondanak a háborúról, a törvényes védekezés esetének kivételével. Jean-Claude Allain e szerződésekkal kapcsolatban Wandyczot idézi, aki francia szisztémának nevezi az 1920-1925 között létrejött megegyezéseket.³⁴ Mindjárt hozzáteszi, első ránézésre lehet rendszerről beszélni, de nem egyenlő struktúrák léptek egymással kapcsolatba. Franciaország jelenléte még nem adott összetartó erőt e szerződéseknak, mert Közép-Európa nem Franciaországgal egyenrangú hatalmi partner volt ahhoz, hogy ellensúlyozza Németországot.³⁵ Allain-nek igaza van, de a részletek árnyalják a sommás megállapítást.

Első ránézésre imponálónak tűnhet Párizs teljesítménye, hiszen 1924 elejétől 1927-ig kiépítette szövetségi kapcsolatait a közép- és kelet-európai országokkal. Az ide vezető út azonban éppoly nehéz és körülményes volt, ahogy ezt a francia-lengyel egyezménynél láttuk. Ha csak azt nézzük, hogy Foch Prágának az első ajánlatot egy politikai és katonai egyezmény megkötésére már 1921-ben megtette, s az aláírásig három év telt el, akkor komoly ellenállást kellett leküzdenie. Ugyanez ismétlődik a Párizs-Bukarest, s a Párizs-Belgrád viszonylatban is. S hogy még érdekesebb legyen a kép: a kisantant államaival kötendő egyezmények esetében a francia fél a kezdeményező. Mi volt az oka annak, hogy a francia szövetségi ajánlat korántsem volt vonzó? Beneš-nek az volt a véleménye, hogy Németország nem ellensége Csehszlovákiának, s még egy egyezménykötést is lehetségesnek tartott Berlinnel. München és következményeinek ismeretében ez a vélemény döbbenetesnek tűnik, de ekkor még 1923-ban vagyunk. Jules Laroche joggal kommentálja³⁶ a csehszlovák külügyminiszter véleményét, hogy Beneš talán kevésbé félt az Anchlusstól, mint Habsburg Ottó trónrakerülésétől.³⁷ A francia fél hiába próbálta meggyőzni őt arról, hogy kicsi a valószínűsége egy magyar támadásnak, s egyébként is a 9 milliós Magyarországot a kisantant 43 milliós tömbje veszi körül. Beneš a veszélyt mégis itt látta, s nem a német oldalon. Prága magatartását az is befolyásolta, hogy Németországgal jó gazdasági kapcsolatai voltak, s a csehszlovák vezetés úgy vélte, ez a jövőben még javítható, főleg akkor, ha Franciaország és Németország között valami megegyezés létrejön.³⁸ Noël ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy Stresemann idején Beneš fenntartás nélkül csatlakozott Briand politikájához. „Egy nap, amikor valamilyen egyezményt írának alá Németországgal, azt vennénk észre, hogy egy pillanattal az aláírást megelőzően Beneš is átment a

³⁴ ALLAIN: 13.

³⁵ U.o.

³⁶ ROLLET: 190.

³⁷ Noël egy másik mondatot tulajdonít Beneš-nek: „Inkább az Anschluss, mint a Habsburgok!” A prágai nagykövet (1932-1935) egy vele való beszélgetés során megemlítette, hogy ez a nézet kárt okoz neki, Párizst pedig zavarja. Noël-nek ezért Beneš gyakran kifejtette, hogy „Az Anschluss számunkra katasztrófa lenne, de ezt mi nem tudjuk megakadályozni: csak Franciaország, Anglia és Olaszország együttes erőfeszítése képes erre”. NOËL, Léon: *La Tchécoslovaquie d'avant Munich*, Publications de la Sorbonne – Série internationale, 20. Paris 1982. 152-153.

³⁸ ÁDÁM (1989): 163.

Wilhelmstrasséra.”- írja Noël.³⁹ Prága tartózkodását bármiféle elkötelezettségtől diplomáciájának az az alaptétele magyarázza, hogy Csehszlovákiának nincsenek kérlelhetetlen ellenségei, sorsa pedig szorosan kapcsolódik Európa fejlődéséhez. Ebből következően Prágának kerülnie kell a nagyhatalmakkal való olyan szövetségi kapcsolatokat, amelyek kockázatokat jelentenek.⁴⁰ A csehszlovák vezetés ezért arra törekedett, hogy a francia-angol együttműködés jó legyen, s arra, hogy ne kelljen választania a két nagyhatalom között. Ez aztán egészen furcsa helyzeteket eredményezett. Amikor 1923 októberében Masaryk Beneš-sel együtt Párizsba látogatott, Masaryk az Elysée-palotában kijelentette, hogy „*Csehszlovákia jóban és rosszban együtt kíván haladni Franciaországgal*”.⁴¹ Nem sokkal ezt követően Londonban állítólag azt válaszolta a feltételezett francia-csehszlovák katonai egyezményről kapcsolatban, hogy „*Ilyen konvenciót nem írtak alá, és soha nem is fognak aláírni*”.⁴² A Prága által remélt francia-angol együttműködés azonban nem erősödött, ezért a már jelzett időpontban létrejött a francia-csehszlovák szövetség. S bár mindkét fél megőrizte cselekvési szabadságát, ez az egyezmény inkább Prága számára volt kedvező, mert általánosságokban mozgott, s nem tartalmazott konkrét katonai elkötelezettséget, amire Párizs törekedett.

Ádám Magda joggal jegyzi meg, hogy egy katonai egyezmény felesleges lett volna, mivel a katonai együttműködés szoros volt a két ország között annak köszönhetően, hogy egy 300 főből álló katonai misszió működött az országban, amely tanácsadói szerepet töltött be, s a csehszlovák hadsereg vezérkari főnöki posztján is a misszió vezetője állt.⁴³ A francia katonai misszió – első egységei 1919 februárjában érkeztek meg Prágába Pellé tábornok vezetésével – a francia-csehszlovák kapcsolatok alapelemét jelentette 1919-1920-ban, s a későbbiekben is fontos szerepet játszik. Lehetővé tette, hogy a csehszlovák hadsereget francia modell alapján szervezzék meg. Ahogy azonban Csehszlovákia helyzete stabilizálódott, a misszió működését ellenzők megerősödtek, s az osztrák iskola tisztjei a szervezet eltávolítását vagy legalább a gyengítését akarták. Millerand külpolitikája majd Beneš egyensúlyozó diplomáciája is segítette ezeket az erőket. Így csökkent a misszió létszáma, s 1921 elején már csak 85 tisztje volt, s ez a létszám 1938-ig tovább csökkent. Prága a katonai kiadásokat is mérsékelte: 1919-ben a nemzeti védelem a költségvetés 20,2%-át kapta, 1925-re ez az arány 11,5%-ra csökkent. Mindehhez jött a misszió vezetőjének, Mittelhauser tábornoknak a kudarca: nem tudta meggyőzni a prágai vezetést, hogy a veszély nyugatról s nem délről jön. S mivel a légügyi együttműködés terén sem voltak nagy eredmények, a francia vezetés, főleg Foch és Poincaré, a katonai szövetség létrehozását akarta

³⁹ NOËL: 97.

⁴⁰ MAMATEY, Victor S. - LUŽA, Radomir: *La République tchécoslovaque 1918-1948. Une expérience de démocratie*, Librairie de Regard, Paris 1987. 205.

⁴¹ ÁDÁM (1989): 165.

⁴² Uo.

⁴³ Uo. 170.

Prágával.⁴⁴ S mivel ez nem jött létre, ez a politika Párizs számára kudarc volt. Ennek a következményei persze nem a húszas években jelentkeztek. Egészen a gazdasági világválságig Mares szerint „Prága és Párizs a versailles-i béke eufóriájában él”.⁴⁵ A gondokat a következő évtized hozta.

Párizs helyzete a kisantant többi tagjával is hasonló volt: évekig tartott, amíg a kétoldalú egyezmény aláírására sor került. Ezt nehezítette az, hogy más volt Párizs és Belgrád, illetve Bukarest geopolitikai érdekeltisége. A francia diplomáciát az a térség érdekelte, amely Szalonikiból északi irányba indulva magába foglalja Lengyelországot és a kisantant államait, míg Belgrádot a Dunától délre eső balkáni térség.⁴⁶ Romániával már több volt a közös pont, hiszen a Szalonikiból kiinduló szállítási utak, Lengyelország s a kisantant Romániát is érdekelte. Az eltérés abban állt, hogy Bukarest a Szovjetunió ellen, Belgrád pedig Olaszország ellenében volt érdekelt, s nem egy németellenes szövetségkötésben, amelyre Párizs törekedett. A Bukaresttel való tárgyalásokat nem könnyítette, hogy a román diplomácia francia garanciát kért Besszarábiára. A franciák ezt elfogadhatatlannak tartották, mivel ennek a fordítottja az lenne, hogy Bukaresttől Elzász birtoklására kérnek biztosítékot.⁴⁷ Aztán Romániáért és Jugoszláviáért Párizsnak meg kellett küzdenie Olaszországgal és Angliával, s még Beneš ellenállását is le kellett szerelnie.⁴⁸ A húszas évek egészét jellemzi, hogy a francia diplomáciának háborús partnerei voltak az ellenfelei vagy úgy, hogy ők tettek ajánlatokat valamilyen egyezményre, vagy a közép- és kelet-európai államok fordultak hozzájuk, például azért, mert Párizs egy-egy diplomáciai lépését kedvezőtlennek ítélték magukra nézve. Talán Lengyelország a legjobb példa ennek illusztrálására.

Zalesky külügyminiszter 1929. május 21-23-i magyarországi utazását⁴⁹ az egyik jelentés úgy értékeli, hogy Lengyelország ezzel elkezdte új külpolitikai orientációját Olaszország irányába, s Róma hatására közeledett Budapesthez. Ezt a változást a dokumentum szerint az motiválta, hogy Franciaország túlságosan is habozó magatartást tanúsít a lengyel-német határ garantálása kérdésében.⁵⁰ Charles-Roux, prágai követ kiegészíti az előbbit Beneš véleményével,

⁴⁴ MARES, Antoine: *La faillite des relations franco-tchécoslovaques. La mission militaire française à Prague, 1926-1938*, Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale, N° 111/1978. (MARES 1978): 46-49.

⁴⁵ Uo., 49.

⁴⁶ GRUMEL-JACQUIGNON: 239.

⁴⁷ SANDU: 63. dok. 67. dok. HALMOSY: 258.

⁴⁸ A francia-román, francia-jugoszláv egyezmény körüli csatározásokról, s a megegyezésről részletesen ír: ÁDÁM (1989): 170-182.252-258. GRUMEL-JACQUIGNON: 207-227.

⁴⁹ JUHÁSZ, Gyula: *Magyarország külpolitikája 1919-1945*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1988. 114. ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*, Osiris, Budapest 1999. 271.

⁵⁰ MAE Europe 1918-1940. Pologne vol. 78. f. 25. 24 mai 1929. Az olasz orientációt Dmowski 1926-ban vetette fel, de ekkor még nem franciaellenes éllal. Az volt a véleménye, hogy Anglia rövid időn belül eltűnik a nemzetközi porondról, s helyét Olaszország foglalja el. MAE Europe 1918-1940. Pologne vol. 75. N° 10. ff. 103-104. Varsovie, 31 décembre 1926. Laroche jelentése.

aki szerint a budapesti utazással Zalesky éreztetni akarta szövetségeseikkel, barátokkal, hogy Lengyelország nagy hatalom, s így a külpolitikában több irányt is követhet. Charles-Roux csak annyit fűz ehhez, hogy Lengyelország két kibékíthetetlen ellenség között fekszik.⁵¹

Nehéz kideríteni, hogy a lengyel politikai elit mikortól kezdte az országot nagy hatalomnak tekinteni. Az egyik forrás Piłsudski, aki szerint, ha Lengyelország húsz év békét kap, akkor 40 millió lakója lesz, s a negyedik gazdasági hatalommá válik Európában.⁵² A nagy hatalmiság gondolatával való játszadozás aztán egészen odáig fejlődött, hogy a Kurjer Poznański 1929. augusztus 3-i száma gyarmatokat követelt Lengyelországnak. A lap ezt azzal indokolja, hogy az első világháborúban összeomlott német birodalom egyik örököse Lengyelország. S mivel Németország állami pénzen szerezte gyarmatait, ebből Lengyelország azon területe is kivette részét, amely akkor a birodalomhoz tartozott. A Kurjer szerint Varsót örökségként az egykori német gyarmatok egytizede illeti meg.⁵³ A nagy hatalmiság ábrándja a piłsudskistákat érintette meg, akik egy nagy szláv civilizáció jövőjében hittek, s a marsall 1920-as terveit élesztgették, amely szerint a Baltikumtól a Mediterráneumig olyan tömörülés jön létre, melynek központja Varsó lesz. A lengyelek ezért a franciákkal kötött szövetségben olyan megaláztatást, alárendeltséget láttak, amely szerintük nem felel meg Lengyelország helyzetének. Varsónak szerintük a nagy hatalmak koncertjében van a helye, s Lengyelországnak a nyugati civilizáció propagátorának a szerepét kell betöltenie keleten. Azt persze nem kívánták, hogy a francia-lengyel szövetség szűnjön meg, mert biztonságuk garanciájának tartották.⁵⁴

Mi az oka annak, hogy Piłsudski 1926 májusi hatalomra kerülésétől egy francia ellenes mozgalom alakult ki? Az egyik mozzanat a sértett hiúság Párizs kisantant politikája miatt; vagy félelem attól, hogy Franciaország Berlinhez közeledik, s ennek Lengyelország fizeti meg az árát. Ezt a franciaellenes mozgalmat az un. ezredesek csoportja testesítette meg, melynek Beck ezredes a szóvivője.⁵⁵ Az előbbieket miatt Varsó függetlenebb politikát akart, s nem szolgált.⁵⁶ A lengyel nagy hatalmi ábrándok Piłsudski halálát követően sem szűntek meg, s arra irányultak, hogy Oroszországot a 16. századi moszkvai állam határai mögé szorítsák vissza. A lengyel propaganda ezért különösen aktív volt Ukrajnában és Fehér Oroszországban.⁵⁷

⁵¹ MAE Europe 1918-1940. Pologne vol. 78. N° 213. Prague, 28 juin 1929.

⁵² MAE Europe 1918-1940. Pologne vol. 76. N° 3. ff. 84-87. 27 janvier 1928.

⁵³ MAE Europe 1918-1940. Pologne vol. 78. N° 23. ff. 115-116. Poznań, 5 août 1929. Fiez, poznańi francia konzul jelentése.

⁵⁴ MAE Europe 1918-1940. Pologne vol. 373. ff. 153-161. N° 129. Varsovie, 6 avril 1932. Laroche jelentése.

⁵⁵ MAE Europe 1918-1940. Pologne vol. 373. ff. 202-207. 1er août 1932.

⁵⁶ MAE Europe 1918-1940. Pologne vol. 373. ff. 235-238. François-Poncet, berlini francia nagykövetség Herriot külügyminiszternek. 3 novembre 1932.

⁵⁷ Service Historique de l'Armée de Terre (SHAT) 7N3131 d/4. Pologne. 23 août 1935. Egy megbízható jól tájékozott informátortól.

A fentiek után joggal tehető fel a kérdés: megérte Párizsnak, hogy ennyi erőfeszítést tegyen Lengyelorszáért és a kisanant államaiért? A geostratégiai, a gazdasági érdekek különbözősége ellenére azért voltak közös pontok, s egy biztosan, melyet Laroche, a politikai és kereskedelmi ügyek igazgatója így fogalmazott meg: „*Amire ezekkel a szerződésekkel, Lengyelországgal és a kisanant államaival, törekszünk, az lényegében nem más, mint a békeszerződésekkel létrehozott politikai státusnak a fenntartása, s igyekszünk megvédeni egymást tegnapi ellenségeinktől, akik a legutóbbi háború felelősei, s akiknek leginkább érdeke az, hogy a dolgok új állását megkérdőjelezzék, s ezáltal úgy tekinthetők, mint akik a legnagyobb veszélyt jelentik Európa nyugalmára*”.⁵⁸ Érdeemes Laroche megállapítását Poincaré megjegyzéseivel folytatni: „*Nem olyan titkos vagy nyilvános szövetségi szerződésekről van szó – magyarázza Duca román külügyminiszternek*⁵⁹ -, amelyek hadüzenetre kötelezik az államokat ilyen vagy amolyan körülmények között. A népszövetségi paktum ilyen szerződéseket egyébként már nem is tesz lehetővé. Azok, amelyeket már megkötöttünk Lengyelországgal és Csehszlovákiával, s amelyeket majd megkötünk Jugoszláviával és Romániával, e paktum kereteibe illenek. Olyan szerződésekről van tehát szó, amelyek egész egyszerűen arra kötelezik a szerződő feleket, hogy veszély esetén összehangolják tevékenységüket.” Ez az idézet összefoglalja a megkötött szövetségek lehetőségeit, korlátait. A szerződéskötési mechanizmus a demokratikus politikai berendezkedés játékszabályaihoz volt igazítva, hogy fegyveres konfliktusra valóban csak a legvégső esetben kerülhessen sor. Így szándékosan nehézkessé tették a szövetség működésbe lépését. Ezzel addig nem is volt probléma, amíg a rendszernek csak demokratikus berendezkedésű résztvevői voltak. Mihelyt ez megváltozott, s belépett egy tekintélyuralmi résztvevő, ráadásul kikerült a rendszerből, döntési mechanizmusával máris előnybe került. A harminc évek elejétől Párizsnak és partnereinek már ilyen helyzettel kellett szembenéznük. S hogy Párizsnak megérte-e erőfeszítéseket tenni az említett államokért? A szerződések korlátozott volta, s a konkrét katonai elkötelezettségek hiánya ellenére annyiban igen, hogy más nagyhatalom, mindenekelőtt Németország ne szerezhesse meg ezeket az államokat. Amikor azonban lehetőség nyílt éppen Németországgal valamilyen egyezsége jutni, ezt a lépést azonnal megtette, akár keleti partnerei gyengítése arán is, ahogy ez 1925 októberében bekövetkezett. Stresemann találóan jellemezte Locarno hatását a versailles-rendszer kedvezményezettjeire, akiknek a képviselőit, Beneš és Skrzyński külügyminisztereket csak tizenegy nap tanácskozás után engedték be a tárgyalóterembe: „*Ez volt a helyzet azokkal az államokkal, amelyeket oly magasra emeltek, mert mások szolgálói voltak, de elejtették őket abban a pillanatban, amikor meggyőződtek arról, hogy Németországgal szót lehet érteni*”.⁶⁰ A francia diplomácia persze nem ejtette partnereit. Párizs ezért annak enyhítésére, hogy Lo-

⁵⁸ SANDU: 63. dok. Paris, 28 mars 1924.

⁵⁹ SANDU: 67. dok. Poincaré miniszterelnök Couget prágai követnek. Paris, 6 mai 1924.

⁶⁰ ÁDÁM (1989): 233.

carno nem garantálta Európa keleti felének statusát, 1925. október 16-án kölcsönös garanciális szerződést kötött Lengyelországgal és Csehszlovákiával. A Briand, Beneš és Skrzyński által aláírt egyezmények 1. cikkelye szerint Csehszlovákia, Lengyelország és Franciaország „a Nemzetek Szövetsége Egyesség-okmánya 16. cikke alkalmazásával azonnal segítséget és támogatást nyújtanak egymásnak”, amennyiben a „köztük és Németország között az általános béke fenntartására vállalt kötelezettségek meg nem tartása következtében sérelem érné” őket.⁶¹ Érdemes megnézni, hogy a 16. cikk alapján az érintettek milyen támogatásra számíthattak. A háborús cselekményt elkövető állammal minden kereskedelmi és pénzügyi összeköttetést megszakítanak, s betiltják a személyes érintkezést is. A második pont előírja a Népszövetség Tanácsának, hogy tegyen javaslatot a tagoknak arra, milyen szárazföldi, tengeri és légi erővel járuljanak hozzá ahhoz a fegyveres erőhöz, amely a megállapodások betartását hivatott biztosítani. A következő pont a pénzügyi és gazdasági intézkedésekben kölcsönös támogatást ígér, s azt is, hogy egy tagország területén átvonulhassanak azok a katonai erők, amelyek a megállapodások betartásában közreműködnek.⁶² Ez a támogatás csak első ránézésre tűnhet kedvezőnek. A végrehajtás mechanizmusa ugyanis nehézkes. Nem véletlen, hogy a szerződő felek a katonai lépéseknek a helyzethez igazított pontosítására törekedtek. Párizs többször is próbálkozott Varsónál, hogy locarnizálja, azaz összhangba hozza az 1921-es francia-lengyel katonai egyezményt az 1925. október 16-án aláírt megegyezéssel és az adott nemzetközi helyzettel. Ilyen kísérlet történt 1927 novemberében, amikor Franchet d'Esperey Varsóban katonai medált nyújtott át Pilsudskinak. E találkozóra készült tervezet egyetlen ellenséges hatalmat sem jelöl meg, s a vezérkar csak abban az esetben hozza meg a szükséges intézkedéseket, amikor Lengyelországot valamelyik határán támadás éri. Megegyezés nem született, s Pilsudski csak a vezérkarok gyakoribb találkozását szorgalmazta. Laroche nagykövet 1928 januárjában újabb tervvel jelentkezett, amely eltörölte Franciaország elkötelezettségét, hogy katonai anyagot szállítson Lengyelországnak. Ez a Balti-tengeren bekövetkezett erőegyensúly változását tükrözte. Párizs hozzájárult, hogy a vezérkarok gyakrabban találkozzanak, azzal a feltétellel, hogy a francia katonai misszió működését fenntartják Lengyelországban. 1928 június végén Kutrzeba tábornok vezetésével lengyel küldöttség érkezett Párizsba, s azt vizsgálták, hogy a francia előkészületek hogyan működnének, ha megtámadják Lengyelországot. A katonai együttműködésre nem sok jót ígért az, hogy az 1928 márciusi törvény értelmében a francia előkészületi terv kifejezetten defenzív lett. Ráadásul 1929. augusztus 30-án a hágai konferencia a Rajna-vidék evakuálásáról döntött, melyet a belga és angol csapatoknak szeptemberben kellett megkezdeniük, s legkésőbb 1930. június 30-ig a francia erőknek is el kellett hagyni a térséget. A francia és a lengyel vezérkari főnökök

⁶¹ HALMOSY: 239.

⁶² Uo. 44-45.

1929 júliusi találkozásán Debenedy tábornok ezért bejelentette kollégájának, Kasprzycki tábornoknak, hogy a Rajna-vidék evakuálását követően a francia hadsereg nem lesz abban a helyzetben, hogy olyan gyorsan tudjon reagálni a németek fellépésre, amely lélegzetvételhez juttatja a lengyel hadsereget. A lengyel-francia kapcsolatokat az is gyengítette, hogy 1932-ben gyakorlatilag megszűnt a francia katonai misszió, s csak a vezetője és két tiszt maradt. A katonai doktrína területén is véget ért a francia hatás, mivel Pilsudskinak az volt a véleménye, hogy a lengyelek háborús tapasztalata frissebb, mint a franciáké. 1925-től pedig a lengyel vezérkar már nem készített Németország elleni haditerveket, mivel a Szovjetuniót veszélyesebbnek tartotta.⁶³ Valami hasonló folyamat francia-csehszlovák viszonylatban is megfigyelhető. Faucher tábornok, a francia katonai misszió vezetője úgy ítélte meg a harmincas évek elején, hogy a csehszlovák hadsereg inkább alkalmas a védekezésre, mint az offenzívára, s ebben minden bizonnyal szerepet játszott az, hogy 1932 áprilisában a képviselőház a katonai szolgálat idejét 14 hónapra csökkentette. Ugyanebben az évben a csehszlovák vezérkari főnök, Syrový tábornok felvetette a francia vezérkarral való közvetlen kapcsolatot. A következő évi párizsi látogatásán aztán a tábornok a két ország katonai együttműködéséről tárgyalt a franciákkal. Párizs úgy vélte, hogy a Franciaország, Nagy-Britannia, Belgium, Lengyelország és a kisantant államaiból álló blokk földrajzi hátrányát a Németország, Olaszország, Ausztria és Magyarország alkotta tömörüléssel szemben úgy lehetne javítani, ha stratégia egységet teremtenek és megvalósítják a légügyi együttműködést. A párizsi tárgyalást követően a vezérkarok két évenként találkoztak, 1935 júliusában pedig Prágában aláírták a légierő együttműködéséről szóló egyezményt. Franciaország vállalta, hogy bizonyos számú légi egységet küld Csehországba, ha Németországgal vagy szövetségeseivel mindketten konfliktusba kerülnek. A politikai kapcsolatok azonban rosszabbul alakultak, mivel a harmincas évek elejének törekvései Közép-Európa konszolidálására nem sikerültek.⁶⁴ És ez, más tényezőkkel együtt kedvezőtlenül befolyásolta Párizs és keleti partnerei viszonyát, s egyben Európa sorsát is.

⁶³ ROLLET: 254-256. DUROSELLE, Jean-Baptiste: *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Dalloz, Paris 1985. 96-97.

⁶⁴ MARES (1978): 51-54.

